

ELENCHUS LIBRI TERTII

DE POTENTIIS COGNOSCITIVIS IN COMMUNI, AC ETIAM SENSITIVIS.

- CAP. I. An ad cognoscendum requiratur conjunctio objecti cum potentia.
CAP. II. Quid sint species intentionales.
CAP. III. An actus cognoscendi sit quid distinctum ab specie.
CAP. IV. An actus cognoscendi fiat a potentia, in qua recipitur cum specie.
CAP. V. An per actum cognoscendi producatur terminus.
CAP. VI. Quid sit apprehensio et judicium, et quomodo in potentiis reperiantur.
CAP. VII. An eadem potentia queat plures actus simul elicere.
CAP. VIII. De sensibilibus per se, et per accidens, propriis et communibus.
CAP. IX. An necessarius sit sensus agens.
CAP. X. An sensus in sua cognitione falli queant.
CAP. XI. An aliquis sensus cognoscat proprium actum.
CAP. XII. An, et quomodo possit aliquis sensus cognoscere objectum absens.
CAP. XIII. An principium sentiendi sit in cerebro, an in corde.
CAP. XIV. Quid sit lumen.
CAP. XV. De natura, et divisione colorum in species suas.
CAP. XVI. An unum sit objectum visus et quid.
- CAP. XVII. An visio fiat aliquid extramittendo, nec-ne.
CAP. XVIII. De organo, et potentia ipsa visiva.
CAP. XIX. Quid sonus sit, et quomodo, et quo in objecto fiat.
CAP. XX. De diversitate sonorum, maxime de voce, et echo.
CAP. XXI. Quo modo, et medio, sonus immutet auditum.
CAP. XXII. Quod organum, et quae potentia auditus sit.
CAP. XXIII. Quid odor sit, et quid sapor, eorumque species.
CAP. XXIV. Quomodo odor medium, et olfactum immutet.
CAP. XXV. De organo potentiae olfac-
tus.
CAP. XXVI. An gustus et tactus immutentur ab objectis realiter, necne.
CAP. XXVII. De organo gustus et tactus.
CAP. XXVIII. De numero externorum sensuum in se, et in suis subjectis.
CAP. XXIX. De comparatione prædatorum sensuum.
CAP. XXX. De numero sensuum internorum.
CAP. XXXI. De objecto, actibus, subiecto et organo sensus interni.

LIBER TERTIUS

DE

POTENTIIS COGNOSCITIVIS

IN COMMUNI, AC ETIAM SENSITIVIS.

Diximus de potentiis animæ vegetativæ, superest hoc in libro dicendum de sensitivis, quia tamen cum intellectiva in sequenti libro explicanda convenienter in ratione cognoscendi, operæ pretium erit rationem hanc utrisque generalem per septem sequentia capita prius enodare: sic namque et repetitionem multarum quæstionum fugiemus, et præterea, (quod præcipue intendimus) intelligimus ordinem et connexionem, quam hæ potentiae habent in homine, in quo reperiuntur omnes tantum in uno principio radicatae.

videtur necessarium, cum fictitiæ videantur hujusmodi species.

2. *Huic parti universim neganti adhærere videntur qui species intentionales non agnoscent.* — In hac re est opinio asserens conjunctionem objecti cognoscibilis cum potentia cognoscente non esse necessariam ad cognoscendum: quod in virtute asserunt omnes, qui negant species intentionales sensibiles, vel etiam intellectuales, quam opinionem tribuit Galeno Gregorius Nyssenus, libro de Viribus animæ, capite secundo. Divus Augustinus, etiam lib. de Quantitate animæ, cap. 23, videtur sentire visionem non fieri potentia aliquid recipiente. Idem tenet Seneca, lib. 4, Naturalium quæstionum, ac tribunt Platoni Plotinus, Enneade 4, et Porphyrius, lib. de Sensu: subscribunt eidem opinioni Ocham, in 2, quæst. 17 et 18, Gabriel etiam, distinct. 3, quæst. 2, notab. 4, circa primam et secundam conclusionem negat species in sensibus externis, quamvis in tertia conclusione addat in sensu exteriori interdum imprimi quod tanquam reale objectum sit partiale principium sensationis. Item Durandus, d. 3, quæst. 6, num. 41, et licet dist. 13, quæst. 2, aliquas species intentionales sensibilium objectorum admittat, non tamen ob earum necessitatem ad cognitionem, sed quod sint participationes quædam colorum, verbi gratia, et similium qualitatum naturaliter ab eis fluentes, eo modo, quo lumen procedit a luce, nihil tamen ad cognitionem conducentes. *Nam dum objectum, inquit, visui objicitur, conspicitur quidem non propter species, sed quia hic est visivus, illud vero visibile.*

3. *Alii minus universaliter negant.* — Alii vero auctores licet concedant in sensibus esse necessarium objectum conjungi potentiae vel per se, vel per aliquam sui similitudinem,

attamen in intellectu id negant, et quod coniunctio videatur solum necessaria, ut objectum excitet potentiam ad operandum, visus enim non poterit videre, nisi excitetur ab objecto visibili, at intellectus, cum sit spiritualis, excitari nequit ad operandum ab objecto materiali, sed a cognitione sensuum, nam cum eadem anima sit, quae sentit et intelligit, si quid apprehendit per sensum, illoco excitatur ad cognoscendum exactius per intellectum. Quae opinio excogitata videtur, ut effugiat difficultates, quae in modo productionis specierum intelligibilium occurunt, quam maxime amplectitur Durandus supra, tenetque Henricus et Joannes Baconius, in 2, distinctione sexta, quæst. 1.

4. *Prima assertio affirmativa communis apud autores, Conimbricenses 3, de Anim., c. 5, q. 3, et quoad sensibiles, l. 2, c. 6, q. 2, denique auctor, l. 2, de Angel., c. 3.* — Sittamen prima conclusio. Unio objecti cognoscibilis cum potentia necessaria est in omni cognitione. Est fere communis omnium theologorum et philosophorum, qui in potentiis cognoscitivis ponunt similitudines quasdam obiectorum, ut per illas objecta uniantur potentias, easque vocant species intentionales, species quidem quia sunt formæ repræsentantes: intentionales vero non, quia entia realia non sint, sed quia notio deserviunt, quæ intentio dici solet. Tenet hanc sententiam Aristoteles, de Anima, libro 2, cap. 12, et l. 3, cap. 1, alias 4, ait enim intellectum, ut intelligat, fieri debere ipsa intelligibilia, et ad hoc induxit intellectum agentem. Plato etiam possit intellectum nostrum a principio suæ creationis habere inditas omnium rerum species, et in libro de Causis (qui Proclo tribuitur), propositione decima, legitur intelligentias esse plenas formis, id est, speciebus. D. quoque Dionysius 7, cap. de Divinis nominibus, asserit Angelos plenos a principio speciebus rerum omnium. D. Augustinus 2, super Genesim ad litteram, scribit Deum semel produxisse res in seipsis, iterumque in intellectibus Angelorum, dando scilicet illis similitudines earum. Idem habet 11, de Trinitate, cap. 2, ubi docet positionem specierum difficile posse suaderi tardioribus ingenii.

5. *Probatur inductione assertio.* — Et probatur conclusio inductione, nam inter potentias cognoscentes, quædam cognoscunt intuitive, id est, objecta sibi presentia, ut sensus externi, aliae cognoscunt abstractive, id est, objecta absentia: in utroque vero genere po-

tentiarum inveniemus esse necessariam conjunctionem objecti cum potentia ad cognoscendum. Nam inter sensus externos, tactus et gustus requirunt objecta materialiter conjuncta. An vero in illis detur conjunctio per species, neene, infra dicetur. In visu etiam qui inter omnes sensus externos percipit objectum magis distans multis experimentis cognoscuntur species provenientes ab objecto. Prima est, quia videmus nosipos in pupilla alterius, quod non potest intelligi aliter fieri, quam formula aliqua repræsentante me ipsum impressa in alterius pupilla. Similis experientia est de speculo, non enim posset fieri visio opposito speculo nisi aliquid a reipsa ad speculum manaret, illud autem vocamus speciem, quod amplius explicatur. Nam si quis objectum visibile a tergo habeat, illud non videt, si tamen coram oculis, speculum proponatur, videt, quod signum est objectum visibile, ratione speculi jam præsentis aliter immittere speciem, quam antea immisisset. Nam si objectum visibile aliter non ageret, quam antea, non esset cur nunc potius videatur, quam antea. Nec dicas videri eo quod oculus emittat radios, qui ab speculo regrediantur usque ad rem visam: id enim præterquam quod facilius (ut res habet) dici posset de objecto emittente species, quæ ab speculo regrediantur ad oculum, inferius aperte impugnabitur. Nec rursum dicas ideo nunc videri, quia nunc est præsens oculus, et non antea, urget si quidem argumentum, quod illa nova præsentia non potuit fieri sine aliqua nova mutatione, vel actione, quæ certe alia non est, quam productio specierum. Est et alia experientia, nam objectum propinquum appareat quantum est, distans vero apparet minus: hoc autem inde procedit, quod aliter atque aliter emittit species. Simile experimentum est de baculo, qui sub aqua fractus appareat, de denario item majori apparente, de senum denique in specillis nonnullis, per quæ minuta quæque ac si grandia essent conspicuntur. Similiaque alia deprehendimus ob specierum refractionem, aliasve earum immutations, sicut perspectivi demonstrant.

6. *Deinde quoad potentias cognoscentes abstractive.* — De potentiis autem abstractive cognoscentibus probatur eadem assertio. Nam intra imaginationem experimur formari similitudines quasdam rerum corporearum. Item memoria et reminiscencia sine speciebus esse minime possent, ut Aristoteles testatur, in lib. de Memoria et reminiscencia, et lib. de Insa-

niis. Ratio est, quia si in absentia rei nihil manet intra potentiam, non posset sane illam cognoscere, utpote per adversarios ita se habens, ac si nunquam cognovisset: idemque argumentum procedit de intellectu: concludit que præterea dari has species in sensibus externis, quia nihil potest ad interiores pertransire, nisi per exteriore sensus: constat ergo dari in omnibus potentias species rerum cognoscibilium, et hoc non alia ratione, nisi ut objectum cognoscibile uniantur potentiae: ergo haec unio necessaria est.

7. *Ex discursu facto ab experientia concluditur assertio.* — Ratio autem a priori esse potest, quoniam modus cognoscendi est per assimilationem cognoscens ad rem cognitam, ideo dum res cognoscitur: quasi trahitur, ad cognoscentem, ut quisque apud se experitur, dum cognoscit: propter ipsum ergo assimilationem necessarium est, ut ipsum cognoscibile uniatur cognoscenti, ut scilicet apte possit perfici actualis assimilatio, sive cognitio: cum vero realis unio inter potentiam et objectum aliquando impossibilis sit, aliquando improportionata, concedenda erit intentionalis, quæ fit per vicariam objecti speciem. Alia ratio reddi potest, quia potentia cognoscitiva est indifferens ad operandum circa hoc, vel illud objectum, et ideo ut determinetur in particuli ad cognoscendum, indiget conjunctione aliqua ad ipsum objectum. Forte dicetur determinari a præsentia extrinseca objecti, sed hoc imprimis solum habet locum in externis sensibus. Imo in illis quoque non satisficit, nam intrinseca indifferentia potentiae non nisi per intrinsecum aliquid tolli potest: quare si nec ipsum objectum extrinsecum ageret in potentiam, neque potentia in objectum, non posset potentia ad objectum ipsum determinari.

8. *Secunda assertio.* — *Suadetur primo.*
Suadetur secundo. — Ex his sequitur secunda conclusio. Quando objectum unitur potentiae media specie, necesse est ipsam speciem esse intrinsece in potentia cognoscente. Hæc conclusio est contra asserentes in intellectu non esse intrinsece species intelligibles, sufficere que phantasmata ipsa, ut numero tertio retulimus. Est etiam contra Simplicium et Philoponum 2, de Anima, capite quinto, qui volunt species sensibiles non recipi in potentia ipsa sensitiva, sed in organo illius, eo quod Aristoteles 7 Physicorum, capit. 2, dicat sensacionem fieri paciente aliquid ipso corpore, id est, organo, ibi tamen non excludit potentiam. Conclusio itaque nostra est Aristotelis, et D. Thomæ, et discipulorum ejus, de qua Capreolus, in 3, d. 14, quæst. 1, et in 2, d. 3, q. 2. Ferrarius 2, contra, c. 82. Probatur primo ex adductis prima conclusione. Nam omnes ponunt in intellectu Angeli species rerum, ibi autem non est organum, in quo sint: sunt ergo in ipsa potentia: idemque valet de intellectu nostro, cum species ipsius maneant in anima separata, juxta illud Hieronymi, *Discamus in terris, quorum scientia nobiscum per severet in calis.* Ratio conclusionis est. Nam species ponuntur ad actuandam potentiam, non organum, forma autem debet esse in eo quod actuat: species ergo in ipsa potentia recipi debent, ideoque Aristoteles dixit sensum in actu fieri ipsum sensibile in actu, et textu 121, lib. de Anima, sensum recipere species a sensibili, idemque repetit, cap. 6, et lib. 3, cap. 3, de Intellectu et intelligibili, D. Thomas etiam, 1 p., q. 14, art. 1, ait naturam cognoscitivam ut sic non tantum esse perfectibilem per propriam formam, sed etiam per formas aliarum rerum, dum earum species recipit.

9. *Suadetur tertio impugnando dictam sententiam in num. 3 relatam.* — *Ad primum argumentum in num. 1.* — *Ad secundum.* — Ex quibus colligitur falsum esse intellectum sufficienter determinari per phantasma. Primo, quia phantasma cum sit quid materiale, et in inferiori potentia existens, non potest esse sufficiens ad operationem spiritualem potentiae superioris. Item phantasma non potest determinare intellectum, ut forma inhaerens illi, quia est materiale, neque etiam ut objectum, quia intellectus non cognoscit rem in phantasmate, neque denique ut cooperans intellectui, quia cum sit materiale non posset cooperari ad actum spiritualem: ergo. Præterea intellectus est potentia alterius ordinis ab omni potentia sensitiva: ergo in proprio ordine habet omnia requisita ad actum cognitionis: hæc autem sunt potentia, et objectum illi unitum: ergo in proprio ordine spirituale hoc habet: illa autem unio sit per species: ergo habet proprias species a sensibilibus distinctas. Item quia qua ratione ponitur intellectum determinari a phantasmatis, eadem poneretur sensum interiore determinari cognitione sensuum exteriorum, et ita non haberet proprias species, quod est contra experientiam. Si dicas sensum interiorem indigere propriis speciebus, ut illas servet in absentia objecti, idem dicetur de intellectu, habet enim vim ad conservandas proprias

species, ut infra videbimus. Ultimo arguitur. Nam vel intellectus noster est capax specierum intelligibilium, vel non : si primum : ergo recipiet illas, ne absurde dicamus dum est in corpore carere semper forma sibi naturali, et perfectione necessaria ad intelligentiam : si non est capax : ergo separatus a corpore non poterit naturaliter recipere species intelligibiles, atque adeo nec intelligere naturaliter, cum ibi non sint phantasmata a quibus determinetur. Tandem in eodem subjecto sunt habitus, in quo species : sed habitus intellectuales subjective insunt intellectui : ergo, et species, cum habitus cognoscitivus ponatur ad facilitandam potentiam in usu specierum. Ad argumenta igitur respondetur terminum productum per actionem non posse esse principium actionis, objectum autem potentiae cognoscitiae per cognitionem productum non esse, ideoque posse praerequiri ad actionem. Ad secundum negandum species ficticias esse, ut satis probatum est, patet et amplius sequenti capite.

CAPUT II.

QUIDNAM SINT SPECIES INTENTIONALES.

1. Quoniam species sunt quasi instrumenta quædam, per quas communiter, objectum cognoscibile unitur potentiae, ideo necessarium est perfecte illas cognoscere. Et primo supponendum est hujusmodi species esse entia realia : probavimus si quidem illas esse, quod est esse entia realia, nam quod non habet entitatem realem, non est. Quo supposito querimus, an sint substantiae, vel accidentia, an materialia entia, vel spiritualia, et quem modum essendi habeant.

2. *Prima assertio.* — *Probatur de speciebus sensuum externorum.* — *De intelligibilibus.* — Prima conclusio. Omnes species sunt accidentia quædam. Probatur inductione. Ac primo de speciebus sensuum exteriorum id constat, cum fiant ab exterioribus accidentibus sensibilibus, et ab illis dependant in conservari. Secundo, quia fingi non potest, que substantiae sint, nec ulla ad id occurrit necessitas, ordinantur nempe ad movendum sensum, illumque actuandum, ad hoc autem munus satis est esse qualitates. Tertio, nullum est agens a quo producuntur tales substantiae, neque possent pervenire usque ad sensum tam brevi mutatione, quam saltem pervenient visibles species. De speciebus quoque intelligi-

bilibus certissima est assertio, substantias enim spirituales preter humanas animas denovo creari inauditum est, ne dicam temerarium.

3. *De speciebus saltem sensuum internorum negant quidam.* — *Primo.* — *Secundo.* — *Sed de his etiam probatur assertio.* — De speciebus sensus interioris, quæ phantasmata appellantur, fuit opinio quorundam esse corpuscula quedam, hoc est, spiritus animales in cerebro existentes, representantesque res ipsas sensatas, sive per substantias suas, sive per accidentia spiritibus inherenter : tum quia si phantasmata inhererant interno sensui, semper illum movebunt ad operandum, atque adeo semper deberet cognoscere : quod falsum esse liquet experimento; tum quia læso cerebro amittuntur saepè phantasmata ; sunt ergo corpuscula aliqua, quæ corrumpuntur. Probatur tamen assertio quoad has etiam species. Primo a pari ratione: nam si in reliquis potentiis perfectioribus, ac minus perfectis, species sufficient accidentalis, cur non in phantasia? Maxime cum eadem rationes procedant, quod ad munus suum sufficiat esse qualitates, quodque non sit agens, a quo producantur substantiae. Est præterea speciale argumentum, nam tales substantias materiales esse oportet et corporeas : occupant ergo locum, proindeque innumera pene phantasmata in angustissimo cerebro reciperentur, cum sola representent individua, quæ per phantasiam innumera fere a nobis percipi, notissimum est. Quis autem credit posse cerebrum tot carpere corpuscula locum occupantia?

4. *Ad primum in numero præcedenti.* — *Ad secundum.* — Neque rationes paulo ante factæ urgent, quia etiam intellectus species plurium rerum sibi inherentes habet, cum non semper actu intelligat. Adde, quod licet essent corpuscula eadem, si qua est, procederet difficultas : quod ergo potentia non actu intelligat, aut cognoscat omnia, quorum habet species, ex eo provenit, quod non cooperetur semper representationi omnium specierum, aut ob alia diverticula, aut aliquando ex libertate, ut in homine. Quod vero læso cerebro amittantur phantasmata, non ideo est, quod sedem deserant corpuscula illa ; contingunt enim talia symptomata absque rupture cerebri, vel fractione illius, ut necesse erat ad egressum corpusculorum : provenit ergo ex eo, quod virtus cerebri inepta redditur ad utendum phantasmibus, vel ex eo quod phantasmata pendent in conservari a recta dispositione cerebri, qua

dissoluta corrumpuntur: constat ergo universalis conclusio posita, omnes species intentionales esse accidentia, atque adeo qualitates, cum ad aliud prædicamentum pertinere non possint.

5. *Primum corollarium contra Cajetanum et commentatorem, de quo, ac de sequente consulatur auctor, lib. 2, de Attributis, cap. 12, a num. 6.* — Et ex hac conclusione infero primo inter potentiam et speciem intentionalem esse solum accidentalem unionem, ut pote inter accidens et subjectum, neque ullam majorem posse excogitari, quidquid Cajetanus fingat, 1 part., quæst. 14, art. 1, exponens famosum Commentatoris dictum, quod ex intelligibili, et intellectu magis unum fiat, quam ex materia et forma, ex quibus et unum tertium ab utraque distinctum resultat, et materia ipsa neutiquam forma efficitur : at vero ex objecto et potentia tertium non resultat, sed potentia fit ipsum intelligibile, sive objectum. Illud tamen dictum in rigore falsum esse censeo. Nam inter materiam et formam substantialis unio datur, ex illisque fit per se unum; inter potentiam vero et objectum non potest intelligi unio plusquam accidentalis, maxime quando unio fit media specie, ut in præsenti, nec alio modo dici vere potuit intellectum fieri ipsum intelligibile, nisi quatenus informatur specie illud repræsentante: hoc autem modum accidentalis unionis non transcendet. Præterea intellectus beati divinam essentiam videns, illi intime unitur, nullo autem modo dici potest, quod sit ipsa essentia, nisi forte nimium metaphorice: ergo, etc.

6. *Responsio Cajetani expugnatur.* — At occurrit Cajetanus intellectum fieri ipsum intelligibile intelligibiliter, non realiter : hoc vero quomodo intelligibiliter dicatur, non intelligo, revera namque sola ibi potentia et species, unioque accidentaria, ac realis inter ipsas invenitur: quid ergo per vocem intelligibiliter, importari amplius fingitur. Præterea aut uniri intelligibiliter est uniri realiter, aut non : si hoc dicatur, profecto ex vi illius unionis sequi non posset realis actio, seu cognitio: si vero primum respondeatur, jam distinctio est superflua, et procedit argumentum, quod sit unio inter res distinctas, et non est substantialis, cum sit inter accidentia: ergo accidentalis erit, quod est intentum, atque adeo nec major erit, quam inter materiam et formam, neque potentia fit ipsum objectum. Item quando ait intellectum fieri intelligibile, vel id intelligit de intellectu præciso ab specie, vel cum specie

composito. Primum dici non potest, quandoquidem potentia præcisa ab specie nihil reale habet, quod antea non haberet. Secundum autem nihil aliud dictum est, quam quod compositum ex potentia et specie ipsum sit objectum in esse repræsentativo. Ejusmodi tamen compositum unione tantum accidentalis unum est quod intendimus. Responderi potest pro Cajetano, et ipsius principiis, quod species duo habeat, esse nimurum imaginem, et esse qualitatem, atque ut qualitatem inhærente, unumque per accidens efficere: ut imaginem vero non inhærente, sed immediate uniri potentiae, adeo ut potentia fiat res ipsa que repræsentatur, sed de hac distinctione quid sentiendum sit infra dicemus, num. 27. Attamen quod ad rem attinet, impertinens est, nam species sub quacumque ratione, non potest non esse accidens a potentia distinctum, ac adeo nec nisi accidentalem unionem cum illa causare.

7. *Secundum corollarium contra eundem Cajetanum.* — Secundo colligitur ex hac conclusione speciem intentionalem afferre secum proprium esse accidentale, illudque tribuere potentiae per realem inhærentiam ad illam, in quo etiam falsus est Cajetanus, 1 parte, q. 12, articulo secundo, circa tertium, dicens speciem, ut constituit potentiam in actu primo per realem inhæsionem, habere esse imperfectum, ut vero constituit in actuali cognitione habere perfectum : nam species, inquit, comparatur ad actum, sicut forma ad esse, eo quod esse ipsius speciei quatenus intelligibilis, est intelligere, quæ omnia mili non sunt intelligibilia. Nam primo, quid quæso significat intelligere esse ipsum speciei esse? Nam species propriam entitatem habet distinctam ab actu cognoscendi, quam conservat, sive potentia actu cognoscendi, quam conservat, sive potentia actu cognoscatur, sive otetur. Secundo quomodo quæso intelligitur, effectum formalis speciei esse intelligere? Namque effectus formalis a forma accidentali tribuitur inhærendo, species autem inhærendo non tribuit cognitionem cum possit, ut dixi, species inhærente intellectui, quin ipse intelligat. Unde sumitur aliud argumentum: nam effectus formalis est inseparabilis a forma quamdiu est in subjecto: sedactus cognitionis separatur ab specie: ergo non est effectus formalis illius. Item actus, et species sunt due qualitates distinctæ, una autem qualitas non potest esse effectus formalis alterius, siquidem utraque earum est forma distincta, proindeque potens distinctum effectum formale conferre. Denique infra probabimus